

УДК 343.81

В.В. НАЗАРЕНКО, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ОХОРОНИ ВИПРАВНИХ КОЛОНІЙ

Ключові слова: охорона виправних колоній, інженерно-технічні засоби охорони, правове регулювання охорони

Ефективна охорона означає виключення вчинення втеч та інших злочинів, проникнення на територію установ сторонніх осіб та заборонених для використання засудженими предметів, а також втрати матеріальних цінностей установ виконання покарань. Необхідною умовою для визнання ізоляції, нагляду та охорони, реалізованими ефективно, є досягнення цього за рахунок засобів і в порядку, визначеному в законодавстві та інших нормативно-правових актах [1, с.108].

Окрім цього, важливе місце у забезпеченні встановленого законом порядку відбування покарання посідає вжиття заходів щодо недопущення в установах виконання покарань всіх можливих проявів злочинності. Вагому роль у цьому напрямку відіграє робота пенітенціарного персоналу щодо перекриття каналів надходження в місця позбавлення волі заборонених предметів та речей, які досить часто негативно впливають на стан оперативної обстановки у виправних колоніях [2, с.486].

Основною із детермінант проникнення заборонених предметів до засуджених І.М. Копотун вважає також незадовільний стан технічних засобів охорони, спеціальної техніки, засобів зв'язку, 90 % з яких є технічно застарілими і перебувають в експлуатації більше 40 років. У багатьох установах відсутні технічні засоби, призначені для перевірки осіб, які заходять на територію УВП, а також здійснення огляду посилок, передач, бандеролей [2, с.489].

Питання кримінально-виконавчого права були і є у полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, таких, як: В.А. Бадира, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.О. Глушков, О.М. Джужа, Т.А. Денисова, О.Г. Колб, В.О. Корчинський, О.В. Лисодед, Р.М. Підвисоцький, В.М. Романов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, С.Я. Фаренюк, С.В. Царюк, Ю.В. Шинкарьов, І.С. Яковець та ін.

Відзначаючи їх вагомий внесок у розробку різних аспектів процесу виконання кримінальних покарань, слід зазначити, що більшість з наукових праць стосуються порядку виконання і умов відбування окремих покарань. Проте, проблеми правового регулювання використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній залишилися поза увагою вчених. Тому мета статті полягає у дослідженні проблем правового регулювання використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній та визначення шляхів їх усунення.

Завдання, які покладені на органи і установи виконання покарань, у частині запобігання злочинам обумовлюють необхідність вжиття комплексу заходів, які будуть включати: активне і дієве використання досягнень науково-технічного прогресу; здійснення профілактики і припинення негативних явищ, процесів і подій кримінального характеру.

Провідне місце в забезпеченні режимних вимог у виправних колоніях закритого типу належить його засобам, які законодавчо закріплені в ст.ст.103–105 КВК України. Проведене нами дослідження свідчить, що 52 % опитаних співробітників установ виконання покарань розглядають інженерно-технічні засоби охорони як один із основних факторів, що сприяє запобіганню втеч засуджених. Проте, стан забезпечення виправних колоній інженерно-технічними засобами охорони 14,1 % опитаних вважає не задовільним, 35,9 % вважають задовільним і 50 % – добрим. При цьому стан правового регулювання застосування інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони у переважній більшості опитаних, 82 %, не викликає оптимізму.

В ст.103 КВК України закріплено порядок застосування технічних засобів нагляду і контролю в установах виконання покарань.

У виправних колоніях застосовуються такі технічні засоби охорони, як стаціонарні й пересувні засоби виявлення, що є сукупністю технічних систем, датчиків і пристроїв обробки, передачі та подання інформації про порушника чи заборонені предмети або речовини.

Технічні засоби нагляду і контролю можна класифікувати на такі види: засоби виявлення порушень режиму, засоби зв'язку, аудіовізуальні засоби.

Відповідно до КВК України, адміністрація виправної колонії при прибутті засудженого зобов'язана повідомити його про застосування технічних засобів нагляду і контролю. Перелік технічних засобів нагляду і контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань.

Інженерно-технічні засоби охорони і нагляду (далі – ІТЗОН) поділяються на інженерні та технічні.

До інженерних засобів охорони і нагляду належать: огорожі об'єктів, які охороняються; споруди і конструкції на постах; інженерні загорожі; споруди і конструкції на контрольно-перепускних пунктах; споруди і конструкції на внутрішній території об'єкта; освітлювальні установки; засоби механізації та автоматизації; споруди і конструкції в транспортних засобах.

До технічних засобів охорони і нагляду належать: засоби виявлення; засоби службового зв'язку; сигналізаційні засоби оповіщення; засоби контролю (контролери); засоби електроживлення технічних засобів охорони і нагляду.

Огорожі використовуються для вигороджування території об'єктів охорони, заборонених зон і вивідних коридорів. До огорож належать паркани суцільного заповнення дерев'яної, цегельної, залізобетонної або змішаної конструкції, а також паркани із колючого дроту, металеві сітки та ґрат. Основна огорожа будується по периметру об'єкта. Вона призначена для заборони проходу осіб і проїзду транспорту за межами контрольно-пропускного пункту, а також для визначення лінії охорони та ускладнення спостереження за територією об'єкта з зовнішнього боку. В якості основної огорожі застосовуються паркани суцільного заповнення.

До споруд та конструкцій на постах належать: спостережні майданчики, вежі, постові

будки; стежки нарядів та фахівців ІТЗОН; контрольно-слідові смуги; розмежувальні та контрольні знаки; оборонні споруди.

Варто зазначити, що інженерні загорожі представляють собою споруди і конструкції, які встановлюються на місцевості в межах заборонених зон, в спеціальних будівлях, інженерних комунікаціях та у середині об'єктів, які охороняються, з метою ускладнити засудженому здійснити втечу. Інженерні загорожі поділяються на противтечові та протитаранні. За конструктивним виконанням, вони можуть бути постійними і переносними.

До постійних противтечових загорож належать паркани суцільного заповнення та з колючого дроту, паркани із металеві сітки і ріжучої стрічки, металеві ґрати, щити, чарункові (заглибина, отвір або гніздо серед багатьох подібних, розташованих на одній площині, мережі тощо; комірка) пробки та бетонні перемички. До переносних противтечових загорож належать рогатки і дотові спіралі.

До постійних протитаранних загорож зараховують цоколі основних огорож з додатковими стійками, бар'єри, шлагбауми, упори, металеві їжаки, рови та інші пристрої, які виключають можливість їх подолання транспортними засобами. Стійки інженерних споруд у забороненій зоні об'єкта повинні встановлюватись у шаховому порядку відносно одна одної [3].

Не є таємницею, що на стан режиму та правопорядку в установах виконання покарань вкрай негативно впливає недосконалість інженерних споруд і технічних засобів охорони та нагляду. ІТЗОН, які в даний час використовуються в установах виконання покарань, за своїми тактико-технічним характеристикам і в зв'язку з тривалими термінами експлуатації в більшості застаріли і морально, і фізично. Як свідчить досвід, необхідно погодитися з такою оцінкою сучасного стану технічних засобів нагляду і контролю. На державному рівні ставиться завдання щодо вирішення даної проблеми, але поки вона не підкріплюється фінансовою підтримкою, тому з її подоланням зволікають. Керівники виправних колоній самотійно намагаються вирішувати ці питання, проте такий підхід можна вважати заздалегідь провальним, адже проблеми такого характеру мають вирішуватись на державному рівні.

Так, Державна цільова програма реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки передбачала завдання щодо модернізації інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, впровадження сучасних технологій з метою створення багаторівневої системи централізованої охорони і відеомоніторингу, автоматизованих інформаційних та телекомунікаційних систем ДПтС з конкретними видатками [4]. Проте, на жаль, соціально-економічні події в державі не дали можливості реалізувати вказану програму, і у березні 2014 р. Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням № 71 «Деякі питання оптимізації державних цільових програм і національних проєктів, економії бюджетних коштів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» припиняє виконання вищезазначеної програми. Таким чином, модернізація ІТЗОН в органах і установах виконання покарань залишається невирішеною проблемою.

За даними матеріалів колегії ДПтС України, планові показники з переоснащення установ виконання покарань та слідчих ізоляторів інженерно-технічними засобами охорони виконано на 69,4 %, при цьому витрачено коштів на суму 6 млн. 126,9 тис. грн. [5].

Тим часом питання щодо вдосконалення та оновлення технічними засобами нагляду, контролю і охорони виправних колоній вимагає найпильнішої уваги, так як спрямоване на забезпечення правопорядку і надійної ізоляції засуджених в місцях позбавлення волі.

Належне оснащення УВП закритого типу технічними засобами охорони, нагляду та контролю позитивно позначається на зміцненні правопорядку і дотримання безпеки в установах, а також сприятиме покращенню умов проходження служби персоналом та їх вивільнення від виконання непритаманних завдань.

Разом із тим, є очевидним, що приєднання України до європейського співтовариства вимагатиме модернізації діючої системи охорони виправних колоній та приведення її до європейських стандартів безпеки. При цьому важливо наголосити, що потрібне не лише концептуальне, але й реальне створення і впровадження нової моделі охорони виправних колоній на основі переважно комплекс-

ного використання інженерно-технічних засобів охорони і нагляду. А це неминуче потягне за собою значні фінансові витрати на закупівлю, постачання та впровадження нової техніки, яка буде відповідати вимогам європейських стандартів безпеки.

Одним із важливих напрямків удосконалення охорони виправних колоній має стати модернізація пропускного режиму. Зокрема, контрольні-пропускні пункти для пропуску людей повинні бути обладнані системами контролю і управління доступом з функцією ідентифікації особи. З метою профілактики проникнення на територію установ заборонених предметів на додаток до стаціонарних металодетекторів на КПП мають встановлюватись рентгеноскопи для огляду особистих речей та ручної поклажі. Робота з обладнання виправних колоній рентгеноскопами проводиться. Так, відповідно до 5.6 наказу Міністерства юстиції України від 18.03.2013 р. № 460/5 «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України», зазначено, що під час проведення особистого обшуку або огляду речей ув'язнених і засуджених можуть застосовуватись технічні засоби виявлення заборонених предметів, речовин і продуктів харчування. Рентгеновську апаратуру дозволяється застосовувати тільки для обшуку одягу або огляду речей ув'язнених і засуджених. З дозволу начальника СІЗО та за рекомендацією медичного працівника, проводиться рентгеноскопія тіла ув'язненого чи засудженого [6]. Проте, чомусь нові Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом № 2186/5 від 29.12.2014 р., не передбачають можливості використання рентгеноскопів [7].

Єдина згадка про застосування технічних засобів міститься у розділі XVII зазначених правил, де вказується, що при обшуках і оглядах використовуються відповідні технічні засоби, а також службові собаки. Для фіксації ходу проведення обшуку персонал установи виконання покарань може використовувати кіно-, фото-, відеозйомку та інші засоби. На жаль, розробники вказаного нормативно-правового акту навіть не звернули уваги на майже аналогічний документ, прийнятий ро-

ком раніше, де конкретизується і порядок, і види таких засобів. Такі недоліки у нормотворенні вказують на відсутність системності у підготовці відомчих нормативно-правових актів з питань діяльності ДПТС України.

Закріплення на законодавчому рівні можливості використання технічних засобів є, безумовно, позитивним кроком у формуванні правової бази діяльності виправних колоній, сприятиме зміцненню законності при використанні досягнень науки і техніки. Проте детальний аналіз змісту ст.103 КВК України приводить нас до висновку про необхідність її удосконалення.

Так, назва ст.103 КВК України – «Технічні засоби нагляду і контролю» – є суто загальною і носить абстрактний характер, не відображає функціонального призначення техніки, яка повинна міститись у її назві. Частина перша зазначеної статті дає право адміністрації колонії використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених, тобто регламентує застосування важливої, проте далеко не повної частини арсеналу спеціальної техніки, що є на озброєнні виправних колоній.

Зміст терміну «технічні засоби» набагато ширший, ніж це можна зрозуміти, виходячи з положень ст.103 КВК. За його рамками залишилась значна частина засобів, які використовуються для функціонального призначення виправних колоній. Наприклад, обладнання ДІЗО, ПКТ, режимних корпусів, обладнання контрольно-пропускних пунктів, естакад, тунелів. Перелічені інженерно-технічні засоби охорони за функціональним призначенням повинні виключати можливість засудженим несанкціоновано залишати місця їх перебування, а також створення належних умов діяльності адміністрації виправної колонії.

Окрім інженерно-технічних засобів охорони і нагляду, поза змістом поняття «технічні засоби» залишились й інші види спеціальної техніки, без застосування яких важко уявити функціонування сучасної виправної колонії. До них можна віднести засоби зв'язку, апаратуру для фіксації оперативно-службової дія-

льності, організаційну та іншу техніку. Відсутність чіткого законодавчого закріплення на використання такої техніки призводить до різного тлумачення норм ст.103 КВК України.

Також слід зазначити, що таке формулювання ст.103 КВК України безпідставно звужує сферу застосування технічних засобів, адже дозволяє їх використання з метою отримання необхідної інформації про поведінку лише засуджених. Поведінка ж персоналу залишається за межами дії вказаної правової норми.

Враховуючи викладене, вважаємо за доцільне внести зміни та доповнення до ст.103 КВК України, виклавши її у наступній редакції:

«Стаття 103. Інженерно-технічні засоби охорони, нагляду і контролю.

1. Адміністрація колонії має право використовувати інженерно-технічні засоби охорони, технічні засоби нагляду, контролю, зв'язку, сигналізації, управління, фіксації оперативно-службової інформації, аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених та інших осіб.

2. Адміністрація колонії зобов'язана повідомити засуджених та інших осіб про застосування інженерно-технічних засобів охорони, нагляду і контролю.

3. Перелік інженерно-технічних засобів охорони, нагляду і контролю та порядок їх використання визначаються нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України».

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що з метою вирішення проблем правового регулювання використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній потрібно удосконалити нормативно-правові акти з питань застосування таких засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автухов К. А. Особливості діяльності окремих підрозділів кримінально-виконавчої системи : навч. посіб. / К. А. Автухов, О. В. Ткачова, І. С. Яковець ; за ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Право, 2012. – 152 с.

2. Копотун І. М. Кримінологічна характеристика проникнення до засуджених до позбавлення волі заборонених предметів / І. М. Копотун // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 486–491 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_1_83.pdf.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України : науково-практичний коментар / Степанюк А. Х., Яковець І. С. ; за заг. ред. Степанюка А. Х. – Х. : ТОВ «Одісей», 2005. – 560 с.

4. Про затвердження Державної цільової програми реформування Державної кримінально-виконавчої служби на 2013–2017 роки. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 38. – Ст. 1341.

5. Матеріали колегії ДПтС України січень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kvs.gov.ua/Kolegia/1_RK.pdf.

6. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України» : від 18.03.2013 р., № 460/5.

7. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань / затв. наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань : від 29.12.2014 р., № 2186/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14/print1389941601919811>.

Назаренко В. В. Проблеми правового регулювання використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній / В. В. Назаренко // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 190–194 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_1_33.pdf

Досліджені проблеми правового регулювання використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній. Констатовано, що провідне місце в забезпеченні режимних вимог у виправних колоніях закритого типу належить його засобам, які законодавчо закріплені в ст.ст.103–105 КВК України. Проведений аналіз змісту ст.103 КВК України доводить необхідність її удосконалення. Запропоновані редакційні зміни до ст.103 КВК України, які сприятимуть належному правовому регулюванню використання інженерно-технічних та спеціальних засобів охорони виправних колоній.

***

Назаренко В.В. Проблемы правового регулирования использования инженерно-технических и специальных средств охраны исправительных колоний

Исследованы проблемы правового регулирования использования инженерно-технических и специальных средств охраны исправительных колоний. Констатировано, что ведущее место в обеспечении режимных требований в исправительных колониях закрытого типа принадлежит его средствам, которые законодательно закреплены в ст.103–105 КВН Украины. Проведенный анализ содержания ст.103 УИК Украины доказывает необходимость ее совершенствования. Предложены редакционные изменения в ст.103 УИК Украины, которые будут способствовать надлежащему правовому регулированию использования инженерно-технических и специальных средств охраны исправительных колоний.

***

Nazarenko V.V. Problems of the Legal Regulation of Using Technical and Special Facilities for Penal Colonies Guard

The actual issues of the legal regulation of using technical and special facilities for penal colonies guard are analyzed. It is confirmed, that a leading place in providing regime requirements in closed penal institutions belongs to facilities that are legislatively envisaged in Art.103–105 of the Penal Execution Code of Ukraine. The content analysis of Art.103 of the Penal Execution Code of Ukraine confirms the necessity of its improvement. The author proposes editorial changes to Art.103 of the Penal Execution Code of Ukraine that will help proper legal regulation of using technical and special facilities for penal colonies guard.